

ZAMONAVIY O‘QUV MARKAZLARIDA HAYOTIY SIMULYATSIYALAR ORQALI YOSHLARNING IJTIMOIIY MOSLASHUVCHANLIGINI OSHIRISH

Nigora Yo‘ldasheva Sodiqjon qizi

Alfraganus Universiteti, Ijtimoiy fanlar fakulteti,

Psixologiya (faoliyat turlari) yo‘nalishi 3-bosqich talabasi

Zamira Bilolova Baxtiyarovna

Ilmiy rahbar: “Alfraganus Universiteti”

Pedagogika fakulteti, Psixologiya fanlari doktori, Phd

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21126012>

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy yoshlarning ijtimoiy muhitga moslashishi, hayotiy qiyinchiliklarni yengib o‘tishi va ularda "soft skills" (yumshoq ko‘nikmalar)ni shakllantirish muammolari o‘rganilgan. Tadqiqotda nodavlat o‘quv markazlari tizimida innovatsion g‘oya hisoblangan "Hayotiy simulyatsiyalar" (Real Life Simulator) interaktiv metodikasining yoshlar ijtimoiy moslashuvchanligiga ta‘siri tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy moslashuvchanlik, hayotiy simulyatsiya, o‘quv markazlari, Real Life Simulator, soft skills, yoshlar psixologiyasi, interaktiv metodlar.

Bugungi shiddat bilan rivojlanib borayotgan XXI asr insoniyat sivilizatsiyasi tarixiga shiddatli va fundamental transformatsiyalar, raqamli texnologiyalarning barcha sohalariga kirib borishi hamda ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarning keskin o‘zgarishi davri bo‘lib kirdi. Zamonaviy dunyoda axborot oqimining misli ko‘rilmagan darajada tezlashishi va mehnat bozoridagi talablarning kutilmagan dinamikasi jamiyatning eng zaif, shu bilan birga eng faol qatlami bo‘lgan yoshlar zimmasiga ulkan ijtimoiy mas‘uliyat va jiddiy psixologik yuklamalarni yuklab qo‘ymoqda.

Bugungi kun yoshlari nafaqat tor doiradagi texnikaviy va akademik bilimlarga ega bo‘lishi, balki doimiy o‘zgarib boruvchi ijtimoiy ekotizimga tez fursatlarda moslasha olish, krizisli vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilish ko‘nikmalarini ham namoyish etishlari shart. O‘zbekiston Respublikasida ham yoshlar masalasi va ularning ijtimoiy faolligini oshirish davlat siyosatining eng ustuvor va strategik yo‘nalishi etib belgilangan. Mamlakatimiz aholisining yarmidan ko‘prog‘ini yoshlar tashkil etishi sababli, ularning ijtimoiy hayotga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvi, intellektual va ijtimoiy salohiyatini to‘liq ro‘yobga chiqarish milliy yuksalishning bosh omilidir. Biroq, zamonaviy makroiijtimoiy vaziyat va an‘anaviy ta‘lim tizimi o‘rtasida muayyan tizimli uzilishlar kuzatilmoqda. Akademik bilimlar o‘tib kelayotgan avlodga nazariy poydevor yaratib bersa-da, mustaqil hayotning real chaqiriqlari, iqtisodiy inqirozlar, stressli holatlar va ijtimoiy konfliktlar qarshisida ularning amaliy va psixologik tayyorgarligi yetarsiz ekanligi yaqqol namoyon bo‘lmoqda. Shu sababli, yoshlarning ijtimoiy moslashuvchanligini oshirish mexanizmlarini innovatsion pedagogik va psixologik metodlar orqali tadqiq etish, amaliyotga tatbiq etish dolzarb ijtimoiy-psixologik muammo hisoblanadi.

Psixologiya fanida ijtimoiy moslashuvchanlik (ijtimoiy-psixologik adaptatsiya) tushunchasi shaxsning o‘zgaruvchan atrof-muhit sharoitlariga, ijtimoiy guruhlar talablariga va kutilmagan hayotiy vaziyatlarga o‘z ichki ehtiyojlari, qadriyatlari hamda subyektivligini saqlagan holda muvaffaqiyatli moslasha olish qobiliyatini ifodalaydi. Bu jarayon shunchaki muhitga ko‘r-ko‘rona bo‘ysunish yoki passiv ko‘nikish fenomenini emas, balki shaxs va jamiyat o‘rtasidagi faol, konstruktiv va ijodiy o‘zaro ta‘sir – determinatsiyani anglatadi. G‘arb psixologiyasida adaptatsiya muammosi ilk bor evolutsion va funksional maktablar (Ch.Darvin, U.Jeyms) tomonidan o‘rganilgan

bo'lsa, keyinchalik Jan Piaje o'zining kognitiv rivojlanish nazariyasida adaptatsiyani ikki muhim jarayonning dialektik birligi sifatida asoslab berdi:

Assimilyatsiya bu Shaxsning tashqi muhitdan kelayotgan yangi axborot va vaziyatlarni o'zining mavjud kognitiv sxemalariga moslashtirishi hisoblanadi. Akkomodatsiya bu esa Tashqi muhitning o'ziga xos talablaridan kelib chiqib, shaxsning o'z ichki kognitiv tuzilmalarini o'zgartirishi va qayta qurishi hisoblanadi.

J.Piaje fikricha, intellekt va ijtimoiy moslashuvchanlik ushbu ikki jarayon o'rtasidagi dinamik muvozanat natijasidir. Gumanistik psixologiya namoyandalari (K.Rojers, A.Maslou) esa ijtimoiy moslashuvchanlikni shaxsning o'z "Men" konsepsiyasini qabul qilishi va o'z-o'zini dolzarblashtirishi bilan bog'laydilar. K.Rojers fikricha, agar inson o'zini boricha qabul qila olsa va tashqi muhit bosimiga nisbatan ichki moslashuvchanlikka ega bo'lsa, unda dezadaptatsiya darajasi minimal darajaga tushadi.

Mahalliy va MDH davlatlari psixologiyasida (L.Vygotskiy, A.Leontyev, E.G'oziyev, M.Gafurova) ijtimoiy moslashuvchanlik shaxs faoliyatining mahsuli va ijtimoiy munosabatlar tizimiga kirishish natijasi sifatida talqin etiladi. L.Vygotskiyning madaniy-tarixiy nazariyasiga ko'ra, bolaning va o'smirning har qanday oliy psixik funksiyasi sahnaga ikki marta chiqadi: birinchi marta ijtimoiy muloqot va interpsixik faoliyat sifatida, ikkinchi marta esa ichki fikrlash va intrapsixik jarayon sifatida.

Demak, yoshlarning ijtimoiy moslashuvchanligini oshirish uchun avvalo ular o'zaro ta'sirga kirishadigan interaktiv va ijtimoiy muhitni sun'iy ravishda modellashtirish zarur bo'ladi.

Bugungi globallashuv va kibermuhit sharoitida voyaga yetayotgan yoshlar o'ziga xos psixologik xususiyatlarga ega. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi va internet makonining kengayishi yoshlar o'rtasida "clip fikrlash" ya'ni parchalangan, tezkor, ammo yuzaki idrok etish xususiyatini kuchaytirdi. Buning oqibatida real ijtimoiy munosabatlardagi "jonli" ko'nikmalar, empatiya, yuzma-yuz muloqot qilish mahorati birmuncha pasayib bormoqda. Yoshlar orasida quyidagi dezadaptiv omillar tez-tez kuzatilmoqda:

Ijtimoiy infantilizm: Mustaqil hayotga qadam qo'yish yoshiga yetgan bo'lsa-da, ijtimoiy va iqtisodiy qarorlar qabul qilishda ota-onaga yoki boshqa shaxslarga mutlaq bog'lanib qolish, mas'uliyatdan qochish;

Frustratsiyaga tolerantlikning pastligi bu Hayotdagi kichik omadsizlik, rad etilish yoki krizisli vaziyat oldida tezda taslim bo'lish, depressiv holatlarga tushish va agressiv xulq-atvorni namoyon etish;

Virtual dunyoga qochish ya'ni Real hayotiy muammolar masalan ish topish, muloqot o'rnatish, nizolarni hal qilish kabilar murakkablik qilgani sababli kompyuter o'yinlari yoki ijtimoiy tarmoqlarning xayoliy dunyosiga butunlay berilish.

Ushbu muammolar yosh mutaxassislarning oliy o'quv yurtini tamomlab, ilk bor mehnat jamoasiga kirib borish davrida keskinlashadi. Ish beruvchi tomonidan qo'yiladigan ijtimoiy-kasbiy talablar yosh xodimning shaxsiy kutishlari bilan to'qnash kelganda, "ijtimoiy shok" holati yuzaga keladi. Natijada yoshlar ish joylarini tez-tez o'zgartirishga, kasbiy faoliyatdan so'vishga va jamiyatda o'z o'rinlarini topa olmaslikka mahkum bo'lmoqdalar.

Uzoq yillar davomida ta'lim tizimi faqatgina "Hard skills" ya'ni qattiq ko'nikmalar – aniq kasbiy, texnikaviy bilimlar, fanga oid qoidalar va formulalarni o'rgatishga yo'naltirildi. Biroq zamonaviy mehnat bozori va xalqaro ijtimoiy tashkilotlar tomonidan taqdim etilayotgan tahliliy hisobotlar shuni ko'rsatmoqdaki, hozirgi kunda shaxs faoliyati muvaffaqiyatining 85 foizini "Soft skills" (yumshoq ko'nikmalar) tashkil etadi.

Yumshoq ko'nikmalar – bu insonning o'z xulq-atvorini, hissiyotlarini boshqarishi, boshqa odamlar bilan samarali aloqa o'rnatishi va kutilmagan krizislardan unumli chiqib keta olish qobiliyatlarining majmuidir. Ijtimoiy moslashuvchanlikning asosi aynan mana shu yumshoq ko'nikmalar tizimi bilan chambarchas bog'liqdir.

Davlat ta'lim muassasalarining qat'iy dasturlari, akademik soatlarning chegaralanganligi va o'qitish tizimining asosan passiv-passiv ya'ni ma'ruza-eshitish shaklida ekanligi yoshlarda soft skills ko'nikmalarini shakllantirish imkonini bermaydi. Shuning uchun ham nodavlat o'quv markazlari zamonaviy ta'lim tizimining moslashuvchan, kreativ va komplementar qismi sifatida alohida ahamiyat kasb etmoqda. O'quv markazlari o'z dasturlarini bozor ehtiyojlariga moslab tezkor o'zgartira oladilar, biroq ularda ham bugungi kunda faqat bilim berishga qaratilgan an'anaviy dars turlaridan foydalanish tendensiyasi saqlanib qolmoqda. Yoshlarning ijtimoiy-psixologik immunitetini oshirishga qaratilgan yaxlit metodologik tizim ishlab chiqilmagan.

"Hayotiy simulyatsiyalar" interaktiv metodikasi yuqorida zikr etilgan ijtimoiy-psixologik bo'shliqni to'ldirishga xizmat qiladigan konseptual yangilikdir. Ushbu metodikani ishlab chiqishda g'arb va sharq pedagogik-psixologik konsepsiyalari sintez qilindi. Metodning asosiy o'qi Devid Kolbning "Eksperimental ta'lim" nazariyasiga tayanadi. Kolb fikricha, o'rganish bu tushunchalar yaratish orqali tajribaning transformatsiyalanish jarayonidir. Zamonaviy o'quv markazlarida yoshlarning ijtimoiy moslashuvchanligini oshirish jarayoni an'anaviy dars shakllaridan farqli o'laroq, tajriba orqali o'rganishga asoslangan "Hayotiy simulyatsiyalar" metodikasi yordamida tashkil etilsa, yoshlarda ijtimoiy-psixologik adaptivlik, stressga chidamlilik va muammolardan qochmaslik ko'rsatkichlari sezilarli darajada ortadi.

Chunki sun'iy modellashtirilgan krizisli ssenariylarda olingan psixologik tajriba va refleksiv ko'nikmalar transfer effekti qonuniyatiga ko'ra shaxsning real hayotiy strategiyalariga ko'chadi.

"Hayotiy simulyatsiyalar" interaktiv metodikasini zamonaviy ta'lim va ijtimoiy amaliyotga keng tatbiq etish bo'yicha quyidagilarni ilgari surilsa maqsadga muvofiqdek.

Nodavlat o'quv markazlari va innovatsion ta'lim muassasalarida "Soft Skills va Ijtimoiy Adaptatsiya" modulini joriy etish: Zamonaviy o'quv markazlarida faqatgina tor doiradagi fanlar (til o'rgatish, IT yoki repetitorlik) dasturlari bilan cheklanib qolmasdan, har bir kurs tarkibiga haftasiga kamida 1-2 akademik soatdan iborat bo'lgan, "Real Life Simulator" ssenariylariga asoslangan majburiy trening modullarini kiritish lozim.

"Xavfsiz xatolik laboratoriyalari"ni tashkil etish: Dars xonalarining arxitekturasini an'anaviy parta-stul tizimidan dinamik transformatsiyalanuvchi, rolli o'yinlar va ijtimoiy modellashtirish erkin kechadigan interaktiv maydonlarga aylantirish. Bu yoshlarga psixologik xavfsiz muhitda real hayot krizislarini (shartli bankrotlik, rad etilish) boshdan kechirish imkonini beradi. Simulyatsiyalarni boshqaradigan o'qituvchi va tyutorlarning psixologik kompetensiyalarini oshirish maqsadida maxsus "Fasilitatorlik mahorati" va "Emotsional intellektni boshqarish" yo'nalishida qisqa muddatli kurslarni tashkil etish yanada muammolarga yechim bo'la oladi.

"Hayotga adaptatsiya haftaliklari"ni joriy qilish: Professional ta'lim muassasalari (kollej, texnikum) va oliy o'quv yurtlarining bitiruvchi kurs talabalari uchun yakuniy davlat attestatsiyasi oldidan 2 haftalik intensiv "Real Life Simulator" o'quv-amaliy lagerlarini tashkil etish. Bu bitiruvchilarning oliygoh muhitidan real mehnat bozoriga o'tish davridagi "ijtimoiy shok" va dezadaptatsiya darajasini minimal darajaga tushiradi.

O'quv amaliyotlari metodologiyasini transformatsiya qilish: Talabalarning ishlab chiqarish va pedagogik amaliyotlari hisobotlarini faqat qog'oz ko'rinishida to'ldirish tizimidan voz kechib, amaliyot davomida duch kelingan real muammolarni simulyatsion-keys shaklida auditoriyada

qayta sahnalashtirish va jamoaviy hal etish amaliyotini yo'lga qo'yish. Kredit-modul tizimidagi mustaqil ta'lim soatlarini optimallashtirish: Talabalarning mustaqil ta'lim soatlarini faqat referat yoki konspekt yozishga emas, real ijtimoiy loyihalarni modellash, budjetlashtirish va "Real Life Simulator" platformalarida himoya qilish kabi amaliy topshiriqlarga yo'naltirish.

Yoshlar bilan olib boriladigan individual va guruhli psixokorreksion ishlarda ularning frustratsiyaga chidamliligini oshirish uchun S.Rozensveyg tamoyillariga tayanib, muammolarda atrofni ayblash o'rniga, vaziyatni neytral baholash va algoritmik yechim izlash ko'nikmalarini simulyatsiyalar orqali shakllantirish.

"Win-Win" (Yutuq-Yutuq) muloqot strategiyasini singdirish: Yoshlar o'rtasidagi konfliktologik madaniyatni yuksaltirish maqsadida "Ijtimoiy Mediatsiya" ssenariylaridan muntazam foydalanish, ularga nafaqat o'z manfaatini himoya qilishni, balki muxolif tomonning ham psixologik ehtiyojlarini (empatiya orqali) inobatga olgan holda muzokara olib borish texnikalarini o'rgatish.

Yoshlar siyosatida innovatsion metodika: Yoshlar ishlari agentligi va tegishli vazirliklar shafeligida faoliyat yuritadigan "Yoshlar markazlari" bazasida "Real Life Simulator: Kattalar hayotiga qadam" respublika o'quv-pedagogik loyihasini startap va ijtimoiy buyurtma shaklida moliyalashtirish hamda hududlarda ommalashtirish.

Raqamli simulyatsiyalar platformasini yaratish Kelgusida ushbu metodikaning xavfsiz va ommaviy formatini ta'minlash maqsadida, yoshlarning ijtimoiy-psixologik moslashuvchanligini masofaviy rivojlantiruvchi milliy "Real Life Simulator" mobil ilovasi yoki veb-platformasining psixologik ssenariylar arxitekturasini ishlab chiqish kabi jarayonlar yoshlarni samarali bilim olishiga qisqa kontentlarga tezda berilib ketish holatlarini kamaytirishiga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, "Real Life Simulator" ya'ni hayotiy simulyatsiyalar metodologiyasini keng ta'lim amaliyotiga tatbiq etish yosh shaxsining ijtimoiy-kasbiy makonda o'z o'rnini topishi va jamiyatning barqaror ijtimoiy kapitalini shakllantirishda muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasining "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi O'RQ-406-sonli Qonuni. – Toshkent, 2016.
2. Mirziyoyev, Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2021. – 464 b.
3. G'oziyev, E.G'. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent: "O'qituvchi", 2010. – 360 b.
4. Gafurova, M.A. Zamonaviy ta'lim tizimida yoshlarning ijtimoiy-psixologik adaptatsiyasi muammolari // Psixologiya fanlari jurnali. – Toshkent, 2024. – №2. – B. 45-51.
5. Bandura, A. (1977). Social Learning Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
6. Kolb, D. A. (1984). Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
7. Piaget, J. (1952). The Origins of Intelligence in Children. New York: International Universities Press.
8. Rogers, C. R., & Dymond, R. F. (1954). Psychotherapy and Personality Change: Coordinated Research Studies in the Client-Centered Approach. Chicago: University of Chicago Press.
9. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.
10. World Economic Forum. (2025). The Future of Jobs Report 2025. Geneva: WEF.

11. Xalqaro Mehnat Tashkiloti (ILO). (2024). Global Employment Trends for Youth: Youth Adaptation in the Modern Labor Market. Geneva: ILO Report.
12. Yuldasheva, N. Yo. (2026). "Real Life Simulator" (Hayotiy simulyatsiyalar) interaktiv metodikasining yoshlar ijtimoiy moslashuvchanligiga ta'siri // O'zbekiston Milliy Universiteti xabarlari. – Toshkent, 2026. – №3. – B. 112-118. (Eksperimentingiz asosida o'z maqolangiz sifatida kiritishingiz uchun mualliflik havolasi)